

КОНЦЕПЦІЯ ДІАЛОГУ У ТВОРЧОСТІ М.М. БАХТІНА

Нині в сучасній психокорекційній практиці спостерігається тенденція діалогізації психотерапевтичного процесу, в основу якої покладена ідея діалогу як умови розвитку особистості. Діалогічна взаємодія психолога з клієнтом спрямована на вирішення конкретної життєвої проблеми останнього та визначається як група технік, котрі проводяться в розмовному стилі.

Історія становлення діалогу сягає античних часів, коли виник літературний жанр, який в подальшому став основою для драматургії. В цей період виникає поняття «сократівський діалог», що позначає спосіб пошуку істини шляхом постановки питань, вихідна позиція методу - істина народжується між двома людьми, які її шукають в процесі діалогічного спілкування. Концепція діалогу виникла на початку ХХ століття і пов'язана з іменами таких вчених: М.М. Бахтін, М. Бубера, Ф.М. Достоевського, Ф. Ебнера, Ф. Розенцвейга, С.Л. Франка, К. Ясперса. Дана концепція звертається до глибинних рівнів людського існування, що лежать за рамками традиційних предметів наукового дослідження. Діалогічний напрямок в філософії та психології розробляли такі вчені: С.С. Аверінцев, М.М. Бахтін, С.Л. Братченко, М. Бубер, Д. Бьюдженталь, І.І. Васильєва, В. Дільтей, С.Ю. Курганов, С. Кьєркегор, Д.А. Леонтьєв, В.Ф. Литовський, А.М. Матюшкін, Я. Морено, О.А. Радіонова, В. Сатір, І.М. Соломадін, Л. Фейєрбах, П. Флоренський, С. Франк, А.У. Хараш, М. Шеллер.

Діалог (від грецького *diálogos* – бесіда, розмова) з формальної сторони – це обмін репліками в процесі комунікації між двома (та більше) співрозмовниками, з змістовної сторони – специфічна для людини форма міжособистісної взаємодії та якість відношень, при яких інша людина (співрозмовник) виступає не як об'єкт чи умова діяльності іншої людини, направленої на досягнення власних цілей, а як рівноправний вільний суб'єкт, що має власні інтереси, цінності та внутрішній світ [1,2].

Значний внесок у розвиток концепції діалогу зробив М.М. Бахтін. Вчений зазначає, що наукове поняття діалогу з життєвими уявленнями про нього не співпадають: «Діалог – це не просто розмова двох людей, така розмова може бути монологом кожної з них. Також монологічним за зовнішніми ознаками може бути вираження внутрішнього діалогу чи бути діалогічно зверненим до невидимого співбесідника» [3, с. 56]. М.М. Бахтін твердить, що в діалозі лежить сутність буття людини, бо вона сама по собі існувати не може, все, що є в людині виникло внаслідок і в процесі спілкування, діалогічні відносини є універсальним явищем, яке пронизує всі відношення людського життя. Оскільки людина проявляє себе у висловлюваннях, то її не можливо вивчати як річ, явище природи, а тільки через створювані нею «знакові тексти». Вчений наголошує, що методом розуміння людини має бути діалог: «Оволодіти внутрішньою людиною, побачити та зрозуміти її не можливо, не можна й оволодіти нею і шляхом поєднання, відчуття її. До неї можна підійти і можливо

її розкрити лише шляхом спілкування з нею, діалогічно... Дослідження стає запитуванням та бесідою, тобто діалогом... Там, де людина вивчається поза текстом і незалежно від неї, це вже не гуманітарна наука (анатомія, фізіологія людини та ін.)» [4, с. 101]. Феномену діалогу вчений надає універсального значення: «Бути – означає спілкуватися діалогічно», та виділяє види і форми його прояву:

Вид діалогу	Форма прояву
діалог у мові	проста, зовнішня форма діалогічних відносин, відношення між репліками під час розмови
діалог як літературний жанр	художня творчість;
діалог у слові	предметна орієнтація кожного слова на «вже сказане» та «установка на відповідь»
діалог у мисленні	логічні відносини
діалог в мистецтві	естетичні принципи художнього зображення людини
діалог культур, традицій	культурне середовище
діалог в свідомості	діалогізований внутрішній монолог, діалог самого з собою
діалог в міжособистісному спілкуванні	безпосередній діалог живих людей, діалог особистостей

Рис. 1. Види та форми прояву діалогу за М.М. Бахтіним

М.М. Бахтін вказує на розуміння як на головний засіб здійснення діалогу, оскільки на нього мають спиратися повага, рівноправність у міжособистісному спілкуванні: «Коли відбувається взаємодія людини з об'єктом, мова йде не про розуміння, а про пояснення. Проте людина може бути сприйнята та зрозуміла як річ, але в такому випадку можуть бути пізнані тільки її окремі характеристики. Суб'єктивна сторона свідомості об'єктивна, але не об'єктна, не «речова». Інша людина як особистість може розкритися тільки у рівноправному діалозі, в процесі взаємного розуміння, в якому активність того, хто пізнає поєднується з активністю того, хто відкривається» [4, с. 205]. Вчений твердить, що розуміння є активним, творчим актом. Активність сприймаючого в тому, що він повинен зрозуміти співрозмовника, побачити за його словами «особистість», що знайде вираження у відповіді, активності співбесідника. М.М. Бахтін наголошує, що діалог, діалогічне розуміння є основою не тільки спілкування між людьми в реальній дійсності, а також є одним із найважливіших принципів та обов'язкових етапів у вивченні особистості та особистісних форм спілкування, при чому дослідник сам стає учасником діалогу [3].

Отже, ідеї М.М. Бахтіна про діалог, як вираження сутності буття окремої особистості, є особливо цінними для психокорекції. Діалог в міжособистісному спілкуванні постає як метод пізнання людини через її висловлювання. Невід'ємною частиною психокорекційного діалогу є процес активного

розуміння та взаємодії, який ґрунтується на принципах рівноправності, повазі обох партнерів спілкування. Такі особливості діалогу призводять до визначення його як техніки глибокого та адекватного розуміння особистості, надання допомоги у вирішенні психологічних проблем, стимулюванні бажаних змін.

Література:

1. Братченко С.Л. Межличностной диалог и его основные атрибуты. // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии. - М., 1997. - С. 201-222.
2. Братченко С.Л., Леонтьев Д.А. Диалог // Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия. - 2007. - № 2 (11). - С. 23-28.
3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. - М., 1979.
4. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. - М., 1963.
5. Копьев А.Ф. О диалогическом понимании психотерапевтического контакта // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации / Под ред. А.А. Бодалева. - М., 1987. - С. 50-57.